

Zitierhinweis

Vošahlíková, Pavla: Rezension über: Shimona Löwenstein (ed.),
Evropská civilizace a její problémy. Jubilejní sborník pro Bedřicha
Loewensteina. I-II, Kulmbach: Verlagsbuchhandlung Sabat, 2019,
in: Český časopis historický, 2021, 4, S. 982-984, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/35175a3fd4b54e998429e82a04095124>

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

ZPRÁVY O LITERATUŘE

Obecné

Šimona LÖWENSTEIN (ed.)
*Evropská civilizace a její problémy,
I–II. Jubilejní sborník pro Bedřicha
Loewensteina*
Kulmbach, Verlagsbuchhandlung Sabat
2019, 262 s., 281 s.,
ISBN 978-3-943506-60-0.

Sborník připravený rodinou, přáteli a žáky k nedožitým 90. narozeninám významného evropského myslitele a historika Bedřicha Löwensteina je reprezentativní a tematicky velmi široký. Právem nese název, který se snaží zachytit pestrout problematiku, kterou se po celý život zabýval. Vedle analytických prací věnovaných německému vývoji v 19. století, zejména zvláštností liberalismu a osobnostem, které ho v pozitivním i negativním smyslu utvářely, se zabýval objevně také filozofickými otázkami dějin a osobitou interpretací pojmů jako civilizace, pokrok, modernizace, sekularizace, evropanství. Příspěvatelé se ve dvaceti studiích začleněných do čtyř tematických okruhů zaměřili na historiografii a její úlohu ve společnosti, na kulturní dějiny včetně dějin idejí, na scetní a slepé uličky historického vývoje a na politické i filosofické koncepty dějin. Zařadit jednotlivé texty do uvedených čtyř celků nebylo snadné, protože mnohé z nich by obstály i v kontextu ostatních částí. Löwensteinův význam pro evropskou historiografii odráží mimo jiné i jazyková pestrost sborníku, většinou se jedná o dvojazyčné česko – německé

a německo – české texty, ale nechybí v něm ani angličtina a francouzština. Chronologicky se většina příspěvků týká nových a novějších dějin. Neplatí to však ve všech případech. Pokud autor jako Alexander Demandt poukázal prostřednictvím antic- kých historiografických postupů na kořeny pozdějších směrů historického bádání, našel své místo oprávněně v čele sborníku. Další studie se geograficky zaměřují především na problematiku, události a osobnosti evropských dějin. Karl Heinz Metz se soustředil na pojetí evropských dějin v díle nestora německého novodobého bádání Leopolda Rankeho a na přístup Bedřicha Löwensteina k tomuto badateli. Mezi oběma osobnostmi však leží dlouhá doba, ve které působila řada Rankeho obdivovatelů i odpůrců. Jejich přínos k pojetí evropských dějin autor studie i Löwenstein dobře znali včetně jejich filosofických východisek a ve své práci je zohlednili. Dílo Rankeho následovníků zejména mimo německou jazykovou oblast by ovšem zasloužilo ve studii větší místo. Slíbené příspěvky Františka Šmahela se přes zajímavé téma týkající se ohlasu revue *Annales* v českém historickém bádání a korespondence Bedřicha Mendla s revue *Annales* dostaly do sborníku jen v omezené sumari- zační podobě. Obsáhle přispěl k problematice liberalismu, který patřil v rané i pozdější tvorbě Bedřicha Löwensteina k důležitým výzkumným tématům, Milan Hlavačka. Pozornost věnoval formování české občanské společnosti v souvislostech liberalisti- ckých požadavků a zásad, časově zejména v posledních dekádách 19. století. Samo-

statnou kapitolou tohoto příspěvku je také interpretace díla T. G. Masaryka oslavencem. Jedná se o obtížný úkol. Mezi oběma osobnostmi, jejichž dílo od sebe oddělují převraty a dvě světové války a nesouměřitelné životní zkušenosti nelze vložit spojku „nebo“. Mladší z nich, Bedřich Löwenstein, mohl studovat a poznat, jak se Masarykovy zásady osvědčily, co z nich žije a patří dlouhodobě k evropskému myšlenkovému odkazu.

Do části kulturní dějiny, dějiny idejí jsou zařazeny poměrně různorodé studie, což odpovídá diskusím o obsahu pojmů kulturní antropologie i kulturní filosofie. Karl Ocham se zaměřil na závislost smyslového vnímání a vkládání významů i vytváření pojmů v teoretické rovině. Tento vztah se stal od úsvitu evropské filosofie sledovaným tématem, přispěl k formování zásadních evropských myšlenkových směrů a škol. Přes početnou literaturu věnovanou tomuto problému se autorovi podařilo přidat k jeho řešení originální poznatky. Další přispěvatel Ladislav Hejránek se zabýval tématem, které bylo Bedřichu Löwensteinovi velmi blízké – evropanstvím. Rozpor mezi geografickým a kulturně politickým vymezením Evropy se v historiografii často vyhrotil a dodnes vyvolává diskuse; kde a kudy běží ta správná hranice kontinentu. Tento spor podmiňuje jak základní charakteristiku evropanství, tak i navenek zdánlivě úsměvné rozpory v učebnicích zeměpisu. Školní knihy a populární příručky si na příklad neporadily s tím, zda nejvyšší horou kontinentu je Mont Blanc nebo Elbrus. Příčinou sváru při tom nebyla tolik výška pohoří a jejich zeměpisné souřadnice, jako skutečnost, zda k evropské tradici patří i východní oblasti, pravoslavlí, symboly jako Prométheus, vliv antického Řecka, černo-

mořské pobřeží apod. K tématu evropanství odkazuje i následující článek Jakuba Trojana o myšlence lidských práv v české tradici. Lidská práva nejsou ovšem jen záležitostí právních norem. Lze konstatovat, že úsilí o jejich respektování se většinou zaměřovalo na oblast, kde byl aktuálně pocítován jejich významný deficit. Vedle právních norem to mohla být sociální a náboženská oblast, národnostní preference, genderové podmínky, věková diskriminace. Proměny, ke kterým v této sféře docházelo, se v české tradici neprojevovaly rovnoměrně a lze je zkoumat jen v dobovém kontextu. Například ve druhé polovině 19. století přední čeští bojovníci a bojovnice za prosazení rovných práv v národnostní rovině často zanedbávali nebo přímo znevažovali požadavky žádající rovné příležitosti v rovině genderové. Také k sociálním požadavkům přistupovali často podle národnostního klíče. V tomto kontextu zůstávají právní normy jen jedním z předpokladů uplatnění lidských práv.

Významnou součást kulturních dějin a dějin idejí představuje náboženství a v novějších dobách postup sekularizace. Této závažné problematice se věnuje v souvislosti se židovstvím a jeho koncem v českých zemích jen jeden příspěvek Wilmy Abeles Iggers. Předpoklady sekularizace včetně židovské lze sledovat nejméně od doby osvícenství, které postupně prosadilo zesvětštění škol, veřejného života, vznik byrokracie apod. Vzhledem k významu sekularizace zejména v české tradici úvaha k tomuto tématu chybí. Poslední příspěvek druhé části autora Pavla Koláře hodnotí tzv. pražské jaro netradičně jako dědictví post stalinských rozporů. Názvem i pojetím by se dal článek zařadit i do třetí části sborníku *Scestí a slepé uličky civilizace*. Studie

zařazené do této části se většinou věnují fašistickým a diktátorským metodám vlády uplatňovaných ve 20. století. Peter Pulzer prostřednictvím analýzy nacistické „křišťálové noci“ v roce 1938, poukázal na mechanismy vedoucí podle jeho slov k destrukci civilizace. Snad by bylo vhodnější psát o konci demokracie nebo pro potřeby studie charakterizovat přesněji pojem civilizace nejen s výlučně pozitivním obsahem. Pokud připustíme, že civilizace zahrnovala i negativní a nežádoucí projevy, bude obtížnější mluvit o slepých uličkách. Právě ona scestí se stávala východiskem nových civilizačních požadavků a vytvářela předpoklady k jejich rozvoji.

Originálním textem věnovaným tzv. konzervativní revoluci prosazované v podobě fašizace tzv. druhé republiky přispěl k jubilejnímu sborníku Jan Rataj. Jeho kritický přístup k vedoucím českým politikům v pomnichovském období se opírá o velmi důkladné studium pramenů a podložené argumenty vyvracející konjunkturální povrchní interpretace, které se bohužel netýkají jen žurnalistických příspěvků. Zjednodušení a povrchnost ovšem také patří k moderní civilizaci. Zásahu na tom mají ve velkém média a bariéry ve veřejné komunikaci v diktátorských i v demokratických společnostech. Cenzura a hlad po informacích na jedné straně a přesycenost nesouměřitelnými a neověřenými zprávami na straně druhé otevírají, jak píše Bernard Sösemann, prostor pro manipulaci veřejným míněním i chováním široké veřejnosti. Poslední dva příspěvky třetí části se z koncepce sborníku poněkud vymykají. David Schoenbaum se zabýval využitím hudby v politice. Přesto, že se jedná o velmi specializované téma, má v kontextu Löwensteinových studií své místo. Velmi zajímavý příspěvek napsa-

la pro sborník svého otce Šimona Löwenstein. Její výhodou byla dokonalá znalost otcova díla nejen v písemné nebo jinak zveřejněné podobě. Dokázala také čerpat ze soukromých rozhovorů a seznámit čtenáře s aktuálními problémy jeho výzkumu, které otevírají Löwensteinovo dílo i směrem k budoucnosti.

Ve čtvrté části sborníku charakterizují přispěvatelé v evropském kontextu významné filosofické koncepty dějin. Reimer Hansen ve svém příspěvku s velkým citem pro změny historických podmínek poukázal na předpoklady moderní evropské civilizace spočívající ve starších epochách. Zvláštěnosti německého vývoje označovaného také jako tzv. německá otázka včetně nevyřešených oblastí tohoto problému se dotkl Helmut Wagner, který se tím dostal tematicky i obsahově blízko k jedné z hlavních Löwensteinových priorit. Zajímavým textem přispěl k památce přítele Miroslav Hroch. V poměrně soustředěné podobě shrnul ve svém příspěvku bohaté poznatky z oblasti národního hnutí a nacionalismu, které jsou v duchu jubilatova díla nejen výsledkem bádání, ale také inspirací pro nové otázky. Poslední příspěvek Milana Průchy zdůrazňuje víru v pokrok jako způsob uskutečňování filosofie.

Důležitou součástí publikace představuje podrobný životopis, bibliografie a textová i obrazová dokumentace, která doplňuje citelnou mezeru v biografickém bádání týkajícím se předních českých nebo česko – německých myslitelů 20. století včetně Bedřicha Löwensteina.

Pavla Vošahlíková